

УДК 070 (477.54)

ПРЕСА ХАРКІВЩИНИ: ВІД 50-ИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ДО СЬОГОДНІ

Черемська О.С., Жовт обрюх В.Ф.

Харківський національний економічний університет, м. Харків

Стаття присвячена змістовому й тематичному аналізу преси Харківщини періоду від 50-х років ХХ століття й до сьогодні. Розглянуто питання мовного статусу газетних матеріалів.

Ключові слова: преса, тематичний аналіз, мовний статус

У час, коли Україна будує власну державність, важливо спрямовувати об'єктивний погляд в минуле з метою проаналізувати досягнуте, оцінити здобутки й прорахунки й окреслити віхи подальшого поступу. Велике значення у зв'язку з цим набувають засоби масової інформації, й зокрема преса, яка формує громадську думку, скеровуючи її у відповідне русло, впливає на загальномовні процеси, на вироблення мовних норм, стимулює зміни лексичного складу мови. Невипадково дослідженню особливостей мови періодики присвячені наукові праці мовознавців М. Гладкого, В. Ганцова, М. Сулими, П. Одарченка, С. Караванського, І.Г. Чередниченка, С.Я. Єрмоленко, Л.Т. Масенко, О.Г. Муромцевої, М.А. Жовтобрюха, М.М. Пилинського, Д.Х. Баранника, О.А. Сербенської, О.Д. Пономарева, О.А. Стишова та інших науковців [1]. У 70-90-і роки «мова преси стала об'єктом соціолінгвістичних досліджень, зокрема й щодо культури мови, оновлення словника за рахунок питомих українських слів, що функціонували в літературній мові попереднього періоду, а також за рахунок запозичень» [1, с. 323]. Ґрунтовно опрацьовано мовний стан преси Харківщини 50-80-х років ХХ століття [6].

Мета статті – проаналізувати ідейно-тематичний зміст та мовний статус преси Харківщини в другій половині ХХ століття й до сьогодні.

Світова практика свідчить, що існують одномовні періодичні видання, дубльовані, а також зі вставними сторінками іншою мовою. У радянський період на Харківщині виходили одномовні періодичні видання й, зокрема, переважали російськомовні. Однак за змістом вони мало відрізнялися одне від одного.

Періодичні видання Харківщини 50-60-х років не були численними та різноманітними. Перебуваючи під контролем місцевих адміністративних і партійних органів, усі вони були занадто політизовані. У пресі панував мажорний лад, переважали публікації, які висвітлювали політику вищих ешелонів влади, прославляли діяльність партійних лідерів, свідомо перебільшуючи їх роль у вирішенні внутрішньополітичних та міжнародних питань. Численні матеріали, значно прикрашаючи реальність, пропагували матеріали партійних з'їздів та конференцій, друкували повідомлення про міжнародні зустрічі на вищому рівні [2; 3; 4].

Так, на сторінках обласної газети «Соціалістична Харківщина» постійними були рубрики: «Партійне життя: із практики первинних», «Партійне керівництво економікою», «Трудова вахта на честь з'їзду», «Вісник соціалістичного змагання».

Незначна кількість матеріалів, присвячених безпосередньо проблемам міста та області, виходила під рубриками: «По Харкову і області», «На заводах міста», «Харків і харків'яни».

Подібною за змістом та спрямуванням була й харківська обласна газета «Красное знамя», яка виходила російською мовою. У ній традиційно друкувалися повідомлення під рубриками: «Партийная жизнь: боевитость первичной», «Идеологическая работа: за словом – дело», «Трибуна пропагандиста», «Пятилетку – без увеличения ресурсов» та ін.

Майже кожне підприємство Харкова у 50-70-ті роки мало свою багатотиражку: «Голос робітника» (підшипниковий завод), «Вагонник» (вагоноремонтний завод), «Електрик» (завод теплового електроустаткування), «Електроапаратник» (Харківський електроапаратний завод), «Заводська правда» (завод «Серп і Молот»), «Канатка» (канатний завод) та ін. Головну увагу ці видання приділяли економічним питанням: підвищенню ефективності виробництва, успіхам передовиків виробництва, економії палива та матеріалів.

З січня 1969 р. почала виходити газета «Вечірній Харків» українською мовою. Хоча керівництво області вирішило зробити газету «змішаного типу» – з великою кількістю аналітичних статей та з матеріалами неінформативних жанрів, однак основні матеріали за змістом та проблематикою нічим не відрізнялися від публікацій інших місцевих газет.

Та інакше бути й не могло. Харківські газети 50-60-х років у своїх публікаціях (статтях, добірках) намагалися висвітлювати усі сфери життя міста, області, країни. Однак в умовах тоталітарного режиму вони не могли бути незалежними, не могли правдиво відбивати реальне життя.

У 70-80-ті роки структура слобожанської періодики залишалася стабільною: як і раніше, функціонували три обласні газети («Красное знамя», «Соціалістична Харківщина», «Ленінська зміна»), щоденна міська газета «Вечірній Харків».

У цей час видавалися районні газети: «Серп і Молот» (Балаклійський район), «Жовтневі зорі» (Барвінківський район), «Нове життя» (Близнюківський район), «Сільські новини» (Валківський район), «Колос» (Сахновщинський район), «Ленінський шлях» (Дергачівський район) та ін.

Зміст газетного матеріалу та характер його висвітлення протягом двох десятиріч залишався незмінним. Головне місце належить публікаціям, що відбивали тоталітарний компартійний контроль у всіх сферах суспільного життя. Газети «Красное знамя» і «Соціалістична Харківщина» сповна відповідали визначенню – «орган обкому КПУ». У цих газетах постійно публікувалися директивні матеріали Політбюро ЦК КПРС і КПУ, Харківського обкому КПУ, а також стенограми з'їздів, активів тощо. Подібну інформацію з комсомольського життя друкувала газета «Ленінська зміна». Всеосяжна регламентація політики, економіки, ідеології відбивалася у постійних рубриках: «Комуністи й економічна реформа», «Ленінський стиль – стиль творчий», «З досвіду масово-політичної роботи в полі», «Досвідчені пропагандисти – молодим», «Слово пропагандиста», «Нотатки про ідеологічну роботу в мікрорайоні», «На теми атеїстичного виховання» та ін. [1; 2]. Журналісти

приділяють особливу увагу проблемам реалізації у Харківській області різноманітних соціально-економічних програм і реформ, які приймалися у 70-80-х роках (Продовольчої програми, республіканських комплексних науково-технічних програм, економічної реформи, програми «якість»). Такі програми відповідно до вимог часу та обставин критично не аналізуються, їх перспективність та ефективність не піддаються сумніву.

Міська газета «Вечірній Харків», у порівнянні з обласними, менш політизована: значне місце в ній віддається публікаціям з життя міста, його благоустрою, роботі міського транспорту, проблемі побуту городян, їх соціального захисту, вміщуються корисні поради, інформація розважального характеру. З середини 80-х років перед засобами масової інформації постають нові завдання, пов'язані з пошуком нових форм і засобів впливу на читача. Влітку 1990 р. прийнято Закон про пресу, яким задекларовано свободу преси, право громадян на вільне висловлювання думок, недопущення цензури масової інформації. І хоча закон «обростає» рядом нормативних актів, які суперечать цьому документові, все ж у періодичній пресі відбуваються великі зміни.

З другої половини 90-го року формується нова структура української періодики: з великої кількості компартійних і комсомольських газет виділяється ряд друкованих органів, засновниками яких стають або самі редакційні колективи, або громадські чи інші політичні організації. Такі ж явища спостерігаються у харківській періодичній пресі. Харківська обласна рада народних депутатів стала засновником газети «Слобідський край». Це колишня «Соціалістична Харківщина», яка тепер намагається наблизити тематику публікацій до реалій сьогодення. У газеті активно друкують матеріали з проблем розвитку народного господарства, особливо сільського господарства, подолання економічної кризи, соціального захисту населення, історичні розвідки, матеріали з проблем національного відродження, культури, мистецтва, освіти, правову інформацію тощо.

Подібне перевтілення відбувається і з газетою «Красное знамя», яка починає виходити під назвою «Время». Газета вміщує велику кількість повідомлень про діяльність державних, урядових структур, національного банку, коментарі та пояснення до декретів і постанов (наприклад, рубрика «Азбука приватизації»), матеріали з проблем економіки, освіти, культури. У газеті подають хроніку міських подій, рекламу, гороскопи, анекдоти, сенсаційну інформацію. Така «строкатість» змісту характерна для багатьох газет початку 90-х років, що зумовлено намаганням повернути якомога ширше коло читачів, а отже, підвищити рівень рентабельності видання.

Колишня комсомольська газета «Ленінська зміна» стала виходити під назвою «Событие». На місці колишніх публікацій про комсомольське й молодіжне життя в газеті поруч співіснує інформація з міськадміністрації й репертуар кінотеатрів, передруковані матеріали з Укрінформу та скандальні історії з життя кінозірок, гумор, реклама, гороскоп тощо.

Структурні зміни слобожанської періодики виявляються й у тому, що поряд з колишніми компартійними й комсомольськими газетами з'являються нові видання, засновниками яких стали як політичні, громадські організації, так і комерційні структури. Дати повний перелік цих видань практично неможливо через їх велику кількість, нерегулярність виходу окремих з них, а також випадки самоліквідації. Це

міська газета «Слобода», заснована Харківською міською радою народних депутатів. У газеті активно висвітлюють політичні події, подають інформацію з сесій народних депутатів, заяви партій, об'єднань і рухів. Газету цікавить економічна проблематика, приділяється увага проблемам міста, його історії, архітектурі, а також його сьогоденню.

Ще одна газета, заснована Харківською обласною радою народних депутатів, – двомовний тижневик «Панорама», який виходив на 16 сторінках. Багато матеріалів газети мало гуманітарне спрямування (рубрики: «Світ людини», «Криниця пам'яті», «Благовіст», «Храми і настоятелі», «Погляд з Ізраїлю», «Академія окультних знань» та ін.).

Зміст інших харківських газет відповідав характеру діяльності їх засновників та інтересам читачів, яким ці газети адресовані: газета «Солідарність», заснована Харківською обласною радою профспілок, «Сільська газета», заснована Харківською асоціацією аграрного і промислового розвитку, газета «Слово ветерана», заснована Харківською обласною радою організації ветеранів України.

Газета «На сполох» (У 1990-1991 роках виходила під назвою «Вісті») була виданням Харківської крайової організації Народного Руху України і друкувала матеріали політичного спрямування, заяви Руху, публікації про діяльність організації, матеріали полемічного змісту, зокрема щодо статусу української мови на Харківщині.

Зміни в суспільно-політичному житті торкнулися й діяльності журналів. Оновлюється зміст і спрямування літературно-художнього журналу «Прапор», заснованого в 1956 році, який з січня 1991 р. став виходити під назвою «Березіль». На сторінках «Березоля» публікують твори молодих письменників Харкова та України, постійними в журналі стають рубрики: «Творча трибуна», «Нариси», «Сатира», «Хроніка», «Рецензії», «Нові книги».

У травні 1992 р. започатковано ще два часописи, які редакція кваліфікує як міжнародні журнали, – «Чумацький шлях» і «Бурсацький спуск». Однак вийшли у світ лише перші номери цих видань.

На сьогодні в Харкові залишилася єдина обласна україномовна газета «Слобідський край», яка виходить іноді зі вставними російськомовними сторінками, а також газета обласного відділення Товариства «Просвіта» – «Журавлик», яка подає матеріали для дорослих, юних і наймолодших читачів українською мовою під рубриками: «Творчість наших читачів», «З поштової скриньки», «Сторінка для вчителів «Світлиця»», «Сини твої, Руси-Україно», «Літературна вітальня», «Обрядові свята».

Є ще кілька періодичних видань по-справжньому двомовних, оскільки матеріали у них подають і російською, і українською мовами. Такою є газета «Главное», яка виходить з червня 2006 р. і має підзаголовок «В житті міста і області». Це суспільно-політичне видання, що містить щотижневий огляд подій з життя міста й області. Все ж переважають у цьому виданні публікації російською мовою. Таким же чином презентує інформацію «Слобожанська Батьківщина», орган БЮТ. Газети партії регіонів «Время регионов» і «Вперед разом» російськомовні. Отже, потреби україномовних читачів ці видання не задовольняють.

Цікавим і змістовним є щомісячний журнал «Губернія», який видається з 2000 року і висвітлює не тільки політичні проблеми, а й культурно-освітню тематику

регіону. Спочатку це видання було українсько-англійське: українські статті дублювалися англійською мовою, але згодом, з 2006 р., стало тримовним – українсько-російсько-англійським. Причому російськомовна інформація переважає українськомовну, а англійською публікують лише резюме та короткі переклади.

Нещодавно з'явився також двомовний російсько-український журнал Харківської жіночої організації «Крона», що має назву «Я».

Висновки. Отже, аналіз мовного статусу преси Харківщини другої половини ХХ – початку ХХІ століття свідчить про значну перевагу російськомовних періодичних видань порівняно з українськими. Публікації 50-80-х років відзначаються тенденційністю та одноманітністю. На зламі тисячоліть із поживленням громадського життя зростає змістовий і тематичний потенціал харківських газет. Однак мовна проблема сучасної періодики Харківщини потребує подальшого позитивного розв'язання.

Список літератури

1. Українська мова. Енциклопедія – К.: Вид-во Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2000. – 750 с.
2. ХОДА, ф. Р-858, оп. 1, од. зб. 5; ф. Р-845, оп. 3, од. зб. 1778.
3. ХОДА, ф. 265, оп. 1, од. зб. 54, од. зб. 91, од. зб. 148.
4. ХОДА, ф. 920, оп. 1, од. зб. 1; од. зб. 3.
5. ХОДА, ф. 647, оп. 1, од. зб. 1.
6. Черемська О.С. Лексична та граматична інтерференція в сучасній українській літературній мові (на матеріалі преси Харківщини 50-80-х років ХХ століття): Монографія. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 184 с.

Черемская О.С., Желтобрюх В.Ф. Пресса Харьковщины: от 50-х годов ХХ века до сегодняшнего дня

Статья посвящена анализу содержания и тематики прессы Харьковщины в период 50-х годов ХХ века и до сегодняшнего дня. Рассматриваются проблемы языкового состояния газетных материалов.

Ключевые слова: пресса, тематический анализ, языковой статус

Cheremaska O.S., Zhovtobrjuch V.F. The press of Charkiv region: from 50-th years of ХХ century up to nowadays

The article is devoted to essential and thematic analyses of the press published in Charkiv region during the period from 50-th years of ХХ century up to nowadays. The problems of language status of newspaper' materials are considered.

Key words: press, thematic analyses, language status

Пост упила до редакції 14.08.2008 р.